

БЛАЖЕНИ АВГУСТИН ЗА СМИСЪЛА И ЦЕЛТА НА ВЪЗПИТАНИЕТО

Емил Спасов

Според повечето специалисти IV в. сл. Хр. е решаващ за формирането на догматичната основа на християнското учение.

Ортодоксалното християнство постепенно взема връх над многобройните еретически течения и възгледи. “Победата” е утвърдена и канонично – най-вече на събора в Никея през 325 г., където е съставен “Символът на вярата”.

Наистина полемиката срещу различните ереси все още продължава, но “вече от позициите на победителя – и затова е по-хладнокръвна, а заедно с това по-принципна и задълбочена.”(3,20)

В кръга от спорни проблеми най-ярко се очертават въпросите за единосьщността на лицата в Троицата, за съвместяването на божествената и човешката природа в Христа, за божественото предопределение, за благодатта и свободата на волята. От своя страна тези “духовни търсения” на столетието допринасят за формиране на философската и етико-възпитателната теория на християнството. Прието е този период в развитието на християнството да

се нарича патристика – епоха на отците на християнската църква.

Сред ранновизантийските теолози следва да бъдат упоменати тримата велики кападокийци, наречени още “трите светилника на източната църква” – Григорий от Назианс (329 – 389), Василий Велики (330 – 379) и Григорий от Ниса (ок. 335 след 394г.)

Представители на латинската патристика са Иларий от Поатие (ок. 315 – 366 г.), Йероний от Стридон (ок. 340-ок. 420 г.), Амброзий от Милано (340 – ок. 397 г.), но безспорно най-големият авторитет на Западната църква е Аврелий Августин. Наречен е Третият след св. Петър и св. Павел основател на християнската религия и църква. Автор е на огромен брой съчинения (повече от 240 книги).

Творчеството му оказва значително влияние върху духовния живот и философията през средните векове.

Особено значими за света на неговите философски и нравствено-възпитателни идеи са следните произведения: “Изповеди”, “За града Божи”, “За истинската религия”, “За Троицата”, “Моноло-

зи”, “За учителя”, “Обучение на Новопостъпващите в християнството”, “За благо на брака”.

Според признанията на самия Августин две са темите, на които е посветено творчеството му: Бог и човешката душа. Ето защо той въздига познаването на Бога и човека в основен модел, набелязвайки философската триада: “Бог-свят-човек”. Бога и неговото творение може най-добре да познаем по тео- и космоцентричен път. Следвайки принципните постановки на разработената от Григорий Нисийски теоцентрична антропология, Августин извежда човешкия дух като единствен, който търси, познава и общува с Бога. В този план взаимоотношенията между Бога и човека в изкупителноспасителното дело се очертават като основа на неговото нравствено учение. Според Августин, именно чрез непосредственото общуване с бога, човек познава смисъла на свръхестествената благодатна любов, развива у себе си желание и копнеж за Бога. Всяка истинска любов идва от бога и е насочена към Бога. “В нея се състои и върху нея се основава цялата нравственост” (5,26) За Августин Бог като Творец е най-висшето благо и последната цел на човешкия живот. Така бъдещия корифей на Западната църква извеж-

да принципа “битие-познание-любов”, носещ белези на принципа за възпитаващо обучение.

Характерно за нравствено-възпитателните възгледи на Августин е, че той разглежда човешкия живот винаги като живот в общността – пътят към Бога е любовта към хората. Но по-голяма част от хората са склонни да обичат земните неща. Малцина са любещите искрено Бога. Ето защо според Августин съществуват два вида любов: любов към Бога и любов към земните неща. Те на свой ред образуват общности: на любещите Бога и обичащите земните неща. На тази основа знаменитият богослов изгражда учението си за двата града – земния и небесния. Изложена систематично в най-значимото му произведение “За града Божи”, тази теория справедливо е наречена “ключът на августиновото мислене за човека, човечеството и света.”(7,43) Именно тук, в контекста на размишленията си за човека и неговия път, Августин извежда смисъла и целта на възпитанието. Ето защо от педагогическа гледна точка интерес представлява проследяването развитието на двата града: земен и небесен.

И така, в развитието на двата града съществува двоен ред: един външен, телесен, и един вътрешен,

духовен. От двата реда изхождат два пътя за хората, които, противичайки успоредно един до друг, по естествен начин се стремят към особените си цели. По единия път върви външният, земният човек, по втория – новият, небесен човек. Вземайки като основен признак логичната връзка човешко развитие – развитие на общността, Августин прави една от най-забележителните периодизации на човешкото развитие, съдържащи в себе си не само отделни стадии на развитие” а и предначертаваща смисъла и целта на човешкия живот и възпитание.

Развитието на “земния човек” преминава през следните стадии:

1. Период след раждането, в който човек най-напред изцяло е ангажиран със своето изхранване.

2. Период на детството, когато вече заработва паметта.

3. Период на младостта, в който човек добива размножителна способност.

4. Период на зрялата възраст, през който започва участието в обществените служби и натискът на закона.

5. Период на относителен покой.

6. Период на старостта – болестите и растящата слабост постепенно водят човека към смъртта.

Това е животът на човека, прикован от любовта към земните неща. Той е в състояние да постигне това, което обикновения човек нарича щастие, в една добре уредена земна държава. Целта на възпитанието и образованието на “земния човек” е подготовката на добрия гражданин, нужен на своята държава. Тази цел – човешка суета, според автора е осъдителна и вятърничава. Особено критично е отношението му към училището и преподаваните там учебни дисциплини:

“Завеси са спуснати над праговете на училищата, но те служат не толкова като знак за почет към тайнството, а като прикритие на лутанията там... И във всички случаи тези първи уроци, благодарение на които в мен се създаваше, създаде и стана мое притежание умението да чета написано, каквото открия, и да пиша, каквото поискам, те бяха по-добри, понеже носеха повече сигурно знание, отколкото ония уроци, с които ме караха да запомням лутанията на някой си Еней, а да забравям собствените си лутания, и сълзи да лея за смъртта на Дидона, която се била самоубила от любов, докато в същото време аз нещастник над нещастниците сълза не отронвах, че във всичко

умирах, отдалечавайки се от Тебе, Господи, живот мой!” (1,20,21)

Открито негативно е и отношението на Августин към възпитателните методи, използвани от родители и педагози:

“Нашите родители се надсмиваха над побоя, с който учителите ни наказваха като деца... Но удоволствие ми правеха игрите, а за тях ме наказваха, като постъпваха досущ като мен. Само че забавите на възрастните се наричат сериозна работа, а работата на децата, която за тях е сериозна, се наказва от възрастните...”(1,17,18)

Единствено чистият и непокаран образ на детето е достоен за уважение:”...Че от педагози, родители, орехи, топчета и вработа се почва, за да се стигне с нарастването на възрастта до управители и царе, злато, имена и роби: по същия начин след боя с пръчки идват по-големи наказания. И затова Ти, царю наш, си одобрил ниския детски ръст като белег на смирение, когато си рекъл: “на такива е царството небесно (Мт.19:14)...”(1,26)

Земният човек върви по такъв път. Повечето хора вървят по него от раждането до своята смърт. Други по необходимост започват от него, но се възраждат, укрепвайки духом, помъдряват и се обръщат към небесните закони.

Ако количеството години са показател за развитието на “Земния човек”, то степента на съвършенство е основата за периодизиране развитието на новия човек – “небесен човек”. Той на свой ред има своите духовни възрасти:

1. Първата от тях минава на нивата на историята, хранеща го с образци.

2. Втората е забравяне на човешкото и обръщане към Божественото, начало на действието на разума, обрънат към висшия живот.

3. По време на третата възраст човек не иска да греши.

4. В четвъртата той вече е съвършен в човековността си.

5. Петата възраст е живот във висша мъдрост.

6. Шестата е преход към съвършена форма, създадена по образ и подобие Господне.

7. Седмата е вечният покой и блаженство.

Ако естественият край на “старият човек” е смъртта, то за “новият” е вечният живот. Небесният човек преследва една основна цел – богоподобие, което е и идеалът на християнското възпитание: “Бъдете съвършени, както е съвършен небесният ваш отец (Мат 5:43).

Според Августин такова възпитание може да даде на децата

преди всичко домът, в който царя вярност между съпрузите и в който зачитат жената и уважават и обичат детето. Семейството е основният и най-важен фактор на възпитанието. Училището също е призвано да работи в тази насока. В съчинението си "Обучение на новопостъпващите в християнството" Августин препоръчва адекватни на целта на възпитанието съдържание и методи: "Възпитанието е пълно тогава, когато всякоя, който получава такова наставление почне от думите "В началото Бог създаде небето и земята" и достигне до съвременното състояние на църквата" (8,132) При това учебното съдържание трябва да бъде редуцирано така, че в него да се откроява най-важното и същественото със силно въздействаща възпитателна стойност. Давайки дидактически указания за начина на преподаване, Августин изтъква: "И тук най-главната грижа е от сърце да се обучава. Който притежава това, той ще прави силно впечатление"(8,131) Прецизният анализ на автора не пропуска и психологическите и физиологически предпоставки за организацията и ефективното протичане на учебния

процес: "За да се води обучението успешно, у слушателя трябва да се развие братско съчувствие, да му се вдъхне доверие, да се пита дали разбира известни неща, да се отстранят противоречията, които го биха заблудили, други пък части да се обяснят по-обстойно... изморените да се опреснят чрез подслаждане чрез някоя историйка или пък чрез възбуждане на самонаблюдаване, – там разместване на местата, ставането и сядането, в това отношение може по-мощно"(8,133)

И в края нека отново припомним, че Августиновото творчество, без преувеличение, заема съществена част от основата, върху която са изградени съвременното богословие и научно познание. Липсата на пълен превод на съчиненията му, "справочното" му споменаване в учебните помагала води до повърхностна представа за научните постижения на средновековието въобще, и в частност – на педагогическото познание.

А нима без Августин можем да разберем човека, човечеството и света в пълнота? Съществува ли по-прозрачна "психология на човешкото сърце" от "Изповеди"?

ЛИТЕРАТУРА

1. *Аврелий Августин*, Изповеди, С., 1993.
2. Библия, С. 1982.
3. *Бояджиев, Ц.*, Философия на Европейското средновековие, С., 1994.
4. *Жилсен, Е., Ф. Бьонер*, Християнска философия, С., 1994.
6. *Киров, Л.*, Блажени Августин, С., 1993.
6. *Киров, Л.*, Въведение в християнската антропология, С., 1996.
7. *Каприв, Г.*, Аврелий Августин: историята като метафизика, С., 1890.
8. *Минев, П., К. Л. Свраков, Н. Ванков.* Ръководство по история на педагогиката, Търново, 1906.